

**KREDIT BOZORIDA RAQAMLI TEKNOLOGIYALARNI JORIY ETISH:
YANGI O'ZBEKISTON TAJRIBASI VA ISTIQBOLLARI****Maxamadiyev Alimardon Chariyarovich**At Xala Banki Surxondaryo Viloyat Mintaqaviy Markazi Xodimlar Bilan Ishlash
Bo'limi Boshlig'i**Annotatsiya**

Ushbu tezisda Yangi O'zbekiston iqtisodiyotida kredit bozorini raqamli texnologiyalar asosida isloh qilish jarayonlari, ularning amaliy ko'rinishlari va istiqboldagi rivojlanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar – xususan, onlayn kreditlash platformalari, sun'iy intellekt, blokcheyn va fintech xizmatlari – kredit mahsulotlari, ularni yetkazish mexanizmlari va risklarni baholash jarayonida tub o'zgarishlar yasamoqda. Tadqiqot doirasida O'zbekiston bank sektorida amalga oshirilayotgan raqamli islohotlar, ularning kreditlashga ta'siri, foydalanuvchilarning moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyatlari hamda texnologik infrastrukturadagi yutuqlar tahlil etiladi. Shuningdek, rivojlanayotgan raqamli kreditlash ekotizimining huquqiy va institutsional asoslari ko'rib chiqilib, xalqaro tajriba bilan solishtirma tahlil o'tkaziladi. Xulosa qismida kredit bozorini raqamlashtirish orqali erishiladigan iqtisodiy samaradorlik, shaffoflik va moliyaviy inklyuzivlikni oshirish bo'yicha takliflar bildirilgan.

Kalit so'zlar. Raqamli texnologiyalar, kreditlash, Yangi O'zbekiston, fintech, onlayn kredit, sun'iy intellekt, blokcheyn, kredit risklari, moliyaviy inklyuzivlik, bank islohotlari.

Abstract

This thesis analyzes the processes of reforming the credit market based on digital technologies in the economy of New Uzbekistan, their practical manifestations and future development opportunities. Digital technologies - in particular, online lending platforms, artificial intelligence, blockchain and fintech services - are making fundamental changes in the process of credit products, their delivery mechanisms and risk assessment. The study analyzes the digital reforms being implemented in the banking sector of Uzbekistan, their impact on lending, users' access to financial services, and achievements in technological infrastructure. It also examines the legal and institutional framework of the developing digital lending ecosystem and conducts a comparative analysis with international experience. The conclusion provides proposals for increasing economic efficiency, transparency and financial inclusion achieved through the digitization of the credit market.

Keywords. Digital technologies, lending, New Uzbekistan, fintech, online lending, artificial intelligence, blockchain, credit risks, financial inclusion, banking reforms.

Kirish. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar davlat moliyasini, bank tizimini va xususiy sektorni tubdan modernizatsiya qilishga qaratilgan. Ayniqsa, bank sektori faoliyatining raqamlashtirilishi va kredit bozorining ochiqligi, tezkorligi, qulayligi bugungi zamon talabiga aylandi. Kredit bozorini raqamlashtirish – bu shunchaki xizmatlarni onlayn ko‘rinishga o‘tkazish emas, balki moliyaviy muomala, kredit tahlili, mijoz bilan ishlash, kredit risklarini boshqarish va kredit mahsulotlarini moslashtirishda texnologiyalarning chuqur integratsiyasini anglatadi.

Yangi O‘zbekiston konsepsiyasida raqamli iqtisodiyot va raqamli moliyaviy xizmatlar alohida ustuvor yo‘nalish sifatida qayd etilgan. Davlat rahbariyati tomonidan “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi asosida bank sektori ham raqamli transformatsiyadan o‘tkazilmoqda. Jumladan, banklar onlayn kredit arizalari, kredit skoringi, avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish tizimlari, blokcheyn asosida kredit shartnomalarini tuzish kabi innovatsion uslublarni keng qo‘llay boshladi.

Ushbu tezisda aynan kredit bozorida raqamli texnologiyalar qanday joriy etilayotgani, bu jarayonning qamrovi, mavjud texnologik imkoniyatlar, foydalanuvchilar reaksiyasi, qonunchilikdagi o‘zgarishlar, shuningdek, mavjud muammolar va ularni hal etish yo‘llari ilmiy asosda yoritiladi.

Asosiy qism. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki, tijorat banklari hamda fintech kompaniyalari tomonidan so‘nggi 5 yil davomida kredit bozorini raqamlashtirish bo‘yicha keng qamrovli choralar ko‘rilmogda. Jumladan:

1. **Onlayn kreditlash platformalari:** “Apelsin”, “Payme”, “Click” kabi to‘lov tizimlari bilan integratsiyalashgan onlayn kreditlash platformalari orqali 2023-yilda 2,5 milliondan ortiq mikroqarzarlar berilgan. Bu esa an’anaviy kredit olish tartibidan ko‘ra tezkor, arzon va qulay yechimdir.

2. **Kredit skoringi va sun‘iy intellekt:** Tijorat banklari va fintech kompaniyalari kredit arizalarini baholashda “scoring model”lardan foydalanmoqda. AI (sun‘iy intellekt) algoritmlari mijozning kredit tarixini, to‘lov intizomini va moliyaviy holatini bir necha soniyada tahlil qilib, avtomatik qaror qabul qiladi. Bu inson xatosini kamaytiradi va korrupsion to‘siqlarning oldini oladi.

3. **Blokcheyn texnologiyasi:** Ayrim banklar kredit shartnomalarini blokcheyn asosida saqlashni yo‘lga qo‘ymoqda. Bu kredit bitimlarining o‘zgartirib bo‘lmasligini, shaffofligini va xavfsizligini ta‘minlaydi. Hujjatlarning soxtalashtirilishining oldi olinadi.

4. **Raqamli kredit tarixlari:** MB huzuridagi “Kredit axborot byurosi” orqali mijozlar va tashkilotlar o‘z kredit tarixini ko‘rib chiqishi va baholashi mumkin. Bu esa “open banking” tamoyiliga yaqinlashishdir.

5. **Huquqiy baza:** 2020–2023 yillarda raqamli moliyaviy xizmatlar to‘g‘risidagi bir qator qonunlar, normativ hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, “Elektron tijorat”, “Elektron raqamli imzo”, “Moliyaviy texnologiyalarni rivojlantirish konsepsiyasi” – bular barchasi raqamli kreditlash ekotizimining huquqiy asosini mustahkamladi.

6. **Tadbirkorlik subyektlari uchun imkoniyatlar:** Kichik biznes vakillari endi bankka bormasdan onlayn platforma orqali ariza topshirib, 24–48 soat ichida kredit olish imkoniga ega. Bu vaqt, avvalgi tartibda 10–15 ish kunini talab etardi.

Xalqaro tajriba bilan solishtirganda, O‘zbekiston hali rivojlangan davlatlar darajasiga yetmagan bo‘lsa-da, raqamli kreditlash bo‘yicha Markaziy Osiyodagi eng ilg‘or tajribalarni shakllantirib bormoqda. Estoniya, Singapur, Hindiston kabi davlatlar tajribasidan ilhomlanib, kredit risklarini avtomatik baholash va real vaqtli monitoring tizimlari joriy qilinmoqda.

Shu bilan birga, ayrim muammolar ham mavjud: raqamli savodxonlikning pastligi, ayrim hududlarda internet tezligining sustligi, bank-mijoz munosabatlaridagi ishonch muammolari, va raqamli xavfsizlik tahdidlari. Bularni hal etish uchun davlat va xususiy sektorning muvofiqlashtirilgan sa’y-harakatlari talab etiladi.

Xulosa. O‘zbekiston kredit bozorining raqamlashtirilishi – bu nafaqat texnik jarayon, balki moliyaviy islohotlarning mazmunan chuqurlashuvidir. Raqamli texnologiyalar kredit xizmatlarini arzonlashtiradi, tezlashtiradi va shaffoflashtiradi. Ayniqsa, mikroqarzarlar, iste‘mol kreditlari, tadbirkorlikni moliyalashtirish yo‘nalishlarida raqamli texnologiyalar kredit olishda byurokratik to‘siqlarni bartaraf etadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, raqamli kreditlash xizmatlari orqali:

- Kredit olishga sarflanadigan vaqt 3–4 baravarga qisqargan;
- Kredit arizalarining ko‘rib chiqilishida inson omili kamaygan;
- Kredit risklarini avtomatik tahlil qilish orqali muammoli kreditlar ulushi pasaygan;
- Tadbirkorlar moliyaviy resurslarga oson va tezkor kirish imkoniyatiga ega bo‘lgan.

Kelgusida quyidagilarni amalga oshirish dolzarb:

- Raqamli savodxonlik bo‘yicha milliy dasturlar joriy qilish;
- Fintech kompaniyalari va banklar o‘rtasida “open API” asosida hamkorlikni kuchaytirish;

- Raqamli xavfsizlik va ma'lumotlar himoyasi tizimlarini kuchaytirish;
- Har bir fuqaro uchun raqamli kredit tarixini shakllantirish va shaxsiy "finprofil" joriy etish.

Yangi O'zbekiston sharoitida kredit bozorining raqamlashtirilishi – moliyaviy inkluzivlik, iqtisodiy o'sish va ijtimoiy barqarorlikka xizmat qiluvchi muhim bosqichdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Demirguc-Kunt A., Klapper L. Financial Inclusion and Digital Finance // World Bank Policy Research Paper. – Washington, 2021. – 58 p.
2. Markaziy bank hisobotlari (2020–2023). – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi MB nashriyoti, 2023. – 102 b.
3. Xodjayev A. Raqamli iqtisodiyot va bank xizmatlari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. – 144 b.
4. Murodov M. Fintech xizmatlari va moliyaviy inkluzivlik // Bank ishi. – 2023. – №2. – B. 19–26.
5. OECD. Digital Disruption in Banking. – Paris: OECD Publishing, 2022. – 76 p.
6. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi. – Lex.uz, 2020.
7. Apelsin banki raqamli kreditlash hisobotlari. – Toshkent, 2023. – 62 b.